

Mülkiyeliler Birliđi arşamba Söyleşileri

Sınırın Ekonomi Politiiđi

Havva Neşe Özgen*

Sevilay Çelenk

Hepiniz hoşgeldiniz. Bu toplantıyla, uzunca bir zamandır ara verilmiş bulunan Mülkiyeliler Birliđi arşamba Söyleşileri'ne yeniden başlamış oluyoruz. Ankaramızın ve topluluğumuzun düşünce hayatında önemli bir yeri olan bu geleneği sürdürebilmeyi önemsiyoruz. Niyetimiz bu konuda vakit kaybetmeden harekete geçebilmeyi; tatil dönemi içine girilmiş olmasına rağmen, yaz sıcağı bastırmadan bu niyetimizin bir ifadesi olarak bir açılış toplantısı yapalım istedik. Toplantıların bundan sonraki takvimini de, henüz tam olarak kesin değil ama, her ayın ilk arşambası olarak belirlemeyi istiyoruz. Bu takvim Eylül ayından önce umuyoruz ki kesinleşecek ve sonrasında da arşamba Söyleşileri artık düzenli olarak devam edecek. Siyasal Bilgiler Fakültesinden iki öğretim elemanı, Hasan Vural ve Dinçer Demirkent, toplantıların düzenlenmesi görevini üstlendiler; kendilerine burada teşekkür ediyoruz. Bu yeniden başlangıçta amaçlarımızdan biri de, topluluğumuzun, Ankaralıların çok buluşma imkanı olmadığı isimlerle sizi bir araya getirmek, farklı perspektiflerle buluşturmak. Bugünkü de inanıyorum öyle bir buluşma olacak. Havva Neşe Özgen hocamıza da çok teşekkür ediyorum; bizi kırmadı ve geldi. Ben sözü Hasan Vural'a bırakıyorum. İyi söyleşiler diliyorum.

Hasan Vural

Ben de hepinize hoşgeldiniz diyorum. Nese Özgen'i "Sınır" çalışmalarından biliyor olmalıyız. Türkiye'nin neredeyse tüm kara sınırlarında yaklaşık 10 yıldır sosyolojik araştırmalarını yürütüyor. Örneğin son dönemde Uludere (Roboski)'de

1 Bu yazı, Prof. Dr. Neşe Özgen'in, *Mülkiyeliler Birliđi arşamba Söyleşileri* dizisi içinde, 27 Haziran 2012 günü, Ankara'da Birlik Genel Merkezi'nde gerçekleştirilmiş olan söyleşisinin ilk bölümünde yaptığı sözlü sunumun, yine kendisi tarafından gözden geçirilmiş metnidir. Toplantının ses kaydına Mülkiyeliler Birliđi web sayfalarından ulaşılabilir.

* Prof. Dr.

bombalanan köylülerle ilgili olarak, kaçakçılık meselesindeki görüşleri, sahasının aslında ne kadar güncel bir konu olduğunu da bizlere gösterdi. Bundan sonra da bildiğimiz kadarıyla sınırlar üzerine çalışmalarını sürdürecektir. Ben bir kez daha hoşgeldiniz diyorum ve izninizle sözü hocama bırakıyorum.

Havva Neşe Özgen

Teşekkür ederim. Çağrınız beni çok onurlandırdı. Hem biliyorsunuz biz çalışma sonuçlarını çok fazla paylaşıyoruz ama çalışmanın yöntemini, çalışmanın nasıl ilerlediğini, yani, vakayı tartışma şansımız aslında çok olmuyor. Şimdi ben bu sunumda biraz böyle bir vakayı tartışmayı, vakanın nasıl geliştirildiğini, yöntemi tartışmayı istiyorum ve böylece popüler sınır metaforlarının da ötesine geçerek, disiplinlerarası bir çalışma alanı olarak sınır çalışmalarının bir kesitini de sizlerle paylaşmak istiyorum.

Bugünkü sunumu Prof. Dr. Büşra Ersanlı'nın adına adıyorum. Biliyorsunuz zaman zaman derslerimizi, sunumlarımızı bir isme adarız biz. Hem hak savunusunu dile getirmek için, ama aynı zamanda sadece bir insan hakkı ihlaline karşı çıkarak burada dikkati çekmek için değil, hepimizi bekleyen çok ciddi bir tehlikeye, akademilerin özgürlüğünün çok ciddi saldırı altında olması tehlikesine de dikkat çekme adına bu adamayı yapıyorum. Çünkü artık görebildiğimiz kadarıyla özellikle bu Özel Yetkili Mahkemeler (ÖYM) ile birlikte sosyal bilimlere yönelik saldırı ciddi bir farklılık göstermeye başladı. ÖYM döneminden önceleri sosyal bilimciler olarak bizleri yazdığımız çizdiğimiz şeylerden dolayı yasa dışı davranmakla suçlardı. Oysa bu Terörle Mücadele Kanunu ve Özel Yetkili Mahkemelerle birlikte görebildiğimiz kadarıyla şimdi artık yazdığımız, çizdiğimiz değil çalışmayı yaparken temas ettiklerimizle, görüştüklerimizle, bir bilimsel araştırmayı yaparken nereye temas ettiğimizle, kimle konuştuğumuzla ilgili olarak suçlanıyoruz. Son derece tehlikeli bir durum. Çünkü hiçbir bilim insanı bir çalışmayı nasıl yapacağını hiçbir iktidara danışmaz aslında. Yani bu bilimsel bir prosedürdür. Onun gereği neyse yerine getirilir ve bu gerek içerisinde çok farklı kategorilerle, gruplarla farklı görüşmeler, farklı çalışmalar yapılır.

Bir diğer saldırı alanı da kamusal bilim alanı. Yani kamusal görevimizi yaparken yani bilim insanı olarak kamusal sorumluluğumuzu yerine getirirken saldırı alıyoruz. Yani bulgularımızdan, bilgilerimizden bundan en fazla zarar görecektir olan en önce bilgilendirmekle yükümlü oluyoruz. Biliyorsunuz bu yükümlülüğü biz yerine getirirken suçlanmaya başladık. Bununla ilgili bir hak ihlali mesela, Onur Hamzaoğlu hocamızın yaşadığı vaka. Onur hoca, kanser yapıcı maddelerle ilgili denetimsiz sanayileşme üzerine yaptığı çalışmayı bizim deyimimizle kırılğan gruplarla öncelikle paylaştı. Bu nedenle belediye başkanından çok ciddi

bir saldırı aldı. Ne yazık ki kendi üniversitesi de bu saldırıya katıldı. Yine benzer kamusal bilimi yaparken saldırı alanları çok artmaya başladı. Tüm bu saydıklarım nedeniyle bugünkü konuşmama akademik özgürlük ve bilim özgürlüğünün ihlali ve buna saldırıya karşı bir simge olarak Büşra Ersanlı hocamıza adayarak başlıyorum. Teşekkür ederim.

Sınır üzerine çalışmaya başlamadan önce bunun bir sosyal bilim çalışması olup olabileceğinden çok emin değildim işin doğrusu. 1998’de İdil’de, Şırnak ilinde, bir sosyoekonomik yapı çalışması yaparken sınır dikkatimi çekti. Sınırın varlığı ile sınırda yaşayanların sınıra karşı tutumları beni hakikaten ziyadesiyle ilgilendirdi. Biliyorsunuz antropolojinin sahada iki defter tutma zorunluluğu var, teknik olarak. Birinci defterimiz açık olan defterimiz. Yani saha notlarının alındığı, saha uyarılarının yapıldığı, saha ile ilgili olarak düşüncelerin bir kenarına yazıldığı, zaman zaman sahanın teknik detaylarının ya da aksamalarının yazıldığı ve diğer araştırmacılara açık olan bir defterimiz var. Diğer defterimiz ise aslında bir tür günlüktür. Kendi aramızda “kusmuk defteri” olarak adlandırdığımız, duygularımızı, düşüncelerimizi yazdığımız ve kendi öznelliğimizle hesaplaştığımız bir defterdir.

İdil’deki çalışma sonrasında her iki defterimi de gözden geçirdiğimde, bütün dikkatimin aslında sınır üzerinde toplanmış olduğunu ve o zamana kadar yapılan sınır çalışmalarında da bu dikkatleri karşılayabilecek çok da fazla bir şey bulamadığımı fark ettim. 1990’lı yıllarda sınır üzerine sadece Meksika Amerika sınırı üzerine çalışmalar yapıyordu. 1999’da Pablo Vila adlı Meksika asıllı bir Amerikalı sosyal bilimci, ABD kaynaklı bu sosyal mühendislik çalışmalarına da sınırı gizemlileştiren (*mystify*) sosyal bilimcilere de önemli bir yanıt yayınladı: Dedi ki, asıl Meksika’yı sınırdan emen Amerika’dır. Çünkü Amerika sınırında on binlerce küçük fabrika, gününbirlik Meksika’dan geçip Amerikan işçisinin üçte bir fiyatına sigortasız, güvencesiz, son derece kötü şartlarda çalışmaya razı olan binlerce Meksikalı göçmeni yasa dışı çalıştırıyor ve böylelikle üretilen ekonomik büyüklükten Amerika tarafı faydalanıyor. Onun ötesinde, Meksika yıllardır, devleti olmayan, kanunsuzlukların, hukuksuzlukların boy gösterdiği bir yer olarak tanıtıldı: Sinema filmlerinde, romanlarda bütün atlılar sınırı geçtiklerinde buhar olup kayboldular Meksika’da. Sanki hepsini, bütün kanunsuzlukların hepsini Meksika kucaklıyormuş gibi bir izlenim yarattınız diye çok ciddi bir karşı çıkış sergiledi ve bu benim için önemli bir şeydi sınıra bakma meselesinde. Yani sınırın kendisinin aslında iki devlet arasındaki meselenin bu kadar metaforik, yani sadece mayınlarla, ölümlerle filan adlandırılmayacak bir hal olduğuna da dair, çok ciddi bir karşı çıkıştı.

Beni 1997'nin sonunda bir gün, sınırın içinde yer alan Alakamış köyünde bir sınır nöbetçi kulesine çıkartmışlardı: Kuleden yukarıya doğru çıkmaya başladık ve bir asker gürül gürül sınır yeminini okumaya başladı. Ben "sınır yeminini" ilk kez orada duydum. Ne olduğunu anlamadım ama o gürültü yani o askerin büyük bir heyecanla onu okuyuşu çok etkiledi beni. *Can vermeye hazırdır komutanım* diye biten bir yemin o. Her gün iki taraftan canların verildiği bir mevkide, 'can vermeye hazır olduğunu' bağırarak bildiren bir asker vardı. Sonra beni dürbünle karşı tarafa baktırdılar. İlk kez dürbünle baktım, dürbünle bakmayı bilmediğimi fark ettim. Önce bir gözünüzü kapatıyorsunuz, bir ayarlama gerekiyor. Ama aslında öyle bir ayarlama yapmaya gerek yok, karşı taraf bomboş çünkü. Kilometrelerce alan bomboş. Ve oradaki asker "*işte şu tepenin arkasında şu var ... Bu tepenin arkasında şöyle bir konuşlanma var*" falan diye anlatırken birdenbire fark ettim ki, benim bomboş gördüğüm yer bir başkası için bir tehlike mekânı oluşturabiliyor. Bir mekânı nasıl yorumladığımız pek çok değişkenin etkisinde oluyor. Bir keresinde de öyle durup durup bakarken, beni bir titreme tuttu. Bekir Yıldız hikâyeleri geçmeye başladı zihnimden. Böyle atlarının sırtında yan yatmış süvariler, patır patır silah sıkarak karşı tarafa doğru giden kahraman kaçakçılar, sınır insanları, köylerde boynu bükük masum genç gelinler, sınırın mayın tarlası ve buna karşı çıkış vb. vb. Tam da o anda, bunca acının böyle erkeksi bir hikâyeye normalleştirilmesi ve süslenmesi beni irkiltti. Bu çalışmayı sınır üzerine yapmaya o zaman karar verdim.

1998'de, AB kendi iç sınırlarını kaldırmaya karar verdiğinde, yedi ülkenin sosyal bilimcileri toplanarak, sınır sosyolojisi yapmaya başladılar. Ve millet olmanın, vatan duygusunun hiç de yabana atılır bir rasyonalitesi olmadığını o zaman fark ettik; fark etti sosyal bilimciler. Bırakın ülkeler arası sınırı kaldırmayı, Berlin Duvarı yıkıldıktan sonra Berlin'de yapılan bir çalışma, sadece kırk şu kadar yıldır birbirinden ayrı kalmış olan iki taraftaki Berlinlilerin birbirlerinden zihniyet olarak ne kadar farklılaşmış olduğunu gösterdi. Ve birden biz aydık; dedik ki bu demek ki bu bir vatana ait olmak, millet seçmek bu kadar basite alınacak bir şey değil. Çünkü küresel sistemin çok ciddi bir metaforu var, sürekliliği var sınıra dair: Diyor ki beşeri ilişkiler ulus devletin sınırları çizilirken acımasızca ortadan kesilmiştir ve karşı tarafta etnik havuzlar devam etmektedir. Öte yandan Ortodoks Marksizm'in karnın nerde doyarsa vatanın orasıdır diyen çok belirgin bir önermesi var.

Bir yere ait olmak ne demek? Bir vatanın vatandaşı olmak ne demek? Bir milletin yurttaşları olmak ne demek? Yerelin zihnindeki yurtluk kavramıyla, milletin kurduğu yurt kavramı ve devletin oluşturduğu vatan kavramı birbirine nasıl tekabül ediyor? Sınırdaki yaşamak için bölge vatandaşı olmaktan farklı bir şey midir?

Sınır bir pazarlık unsuru mudur? Karşı tarafla ilişkilerin sürekli pazarlığa alındığı bir yer midir? Yoksa bu taraftaki vatandaşımız her an karşıya geçmeye, her an karşıda bulunmaya meyyal midir?

Bu fotoğrafımız günöbirlik karşı geçip gelen Nusaybin sınırından kapıdan çıkarak günöbirlik bazı malları getiren bir erkeğe ait. Günlük işte ekmeğini çıkartmak için sabah işe gider gibi karşı Suriye'ye geçip getirebildiği malı getiren ve akşam evine dönen sanki bir fabrikada çalışıyormuş gibi sınır kapısında kaçığa çalışan küçük sırt hamallarından bir tanesi. Bu resim internette 'Yüzüklerin efendisi' adı ile dolaştı. Resimdeki adamın pasaportunda bir sorun var (Suriye pasaportu). O yüzden tedirgin. Ne kaçırıyor dersiniz; elindeki yüzükleri kaçırıyor. Şimdi burada açıkça göremiyorsunuz ama kolunda biraz bilezik falan da bulunuyor, tespih gibi duruyor ama aslında değerli taşlardan yapılmış bilezikler var; akik falan gibi. Sorulduğunda bu takıları takmanın kendisi için günlük bir süs anlamına geldiğini söyleyecektir.

Erkekliğin yüceltildiği, hem de alabildiğine yüceltildiği bir coğrafyada, yaşını başını hayli almış bir erkeği, kendisini efemine bir erkek gibi göstermeye aldırılmayacak kadar zorlayan bu durum nedir! Yani bu karşıya geçiş, bir şeyler getirmek gerçekten sadece geçimle mi ilgilidir yoksa mesela Türk Silahlı Kuvvetlerinin iddia ettiğinin aksine sınırı delmek geçmek erkeklikle mi ilgilidir?

Çünkü bizim bütün sınırlarımız güvenlik kapsamında ele alınır. Sürekli güvenlikle ve etnisiteyle adlandırılır sınırlarımız. Ve sınır koruyanlar da sınırı kollayanlar da sınıra bazı adlar takarlar, bazı metaforlarla sınırı adlandırır. Mesela sınır kollayanlardan birisi olarak Silahlı Kuvvetler, sınıra daha çok taze bir gelinlik kız gibi bakar. Aslında vatan bir gelinlik giymiş bir beyaz güzel kızdır ve aslında sınırlar da onun kızlık zarıdır. Ve karşıda sınırı zorlayanlar da aynı metaforda birleşir. Böylece namus, sınır için ortak bir metafor haline gelir. Sınırı zorlayanlar da sınırı aşmak, delmek, vb cinsiyet terimleriyle vatani ve devlete karşı olmayı tanımlarlar.

Ne oluyor da sınır üzerinde bu kadar çok söz söyleniyor diye başladım çalışmaya. 2001 ile 2003 arasında üzerinde çalıştığım bir vakayı size burada sunacağım. Bunun temeli Güneydoğu'da Suriye sınırında iki ilçede ve 17 köyde yapılmış bir genişletilmiş vaka çalışmasına dayanıyor, Buroway'ın bize öğrettiği bir tekniğe dayanıyor. Genişletilmiş vaka çalışması tekniği ile zamanda ve mekanda derinlemesine çalışabiliyorsunuz. Yani vakayı aldığınızda, bunu tek bir durum ile sınırlamanız gerekmiyor. Bu benim çalışmamda 17 köy, 23 köye kadar ve 4 ilçeye kadar genişledi. Ama esas 2 kasaba ve 17 köy üzerindedir.

İki kasaba (İdil ve Cizre) ama köyleriyle Midyat, Nusaybin ve Silopi'ye kadar genişleyen bir genişletilmiş vaka çalışmasının sonuçları üzerine tartışacağım. Temel sorusu da şu: Sınırdan çizildiği andan itibaren ne geçti? Ne geçiyor? Neyin gelip neyin geçtiğini kontrol etmek, bunun birikimine bakmak. Bu birikimlerin nerelerde düğümlendiğine, bu birikimin, sınırdan geçenlerin, iki taraf için ne anlama geldiğine, bunların muhafazası ve bunların satışı üzerinden giden sınır sisteminin nasıl yerleştiğine bakmak; merkez ile çevre arasındaki siyasi ilişkilerde bu birikimlerin nasıl bir rol oynadığını anlamamıza yarar. Ne geçti sorusu önemli bir sorudur. Üstelik bunu çalışmak eğlenceliydi de. Zira 1928'den itibaren gerçekten bu tarafa ne geldi o tarafa ne gitti sorusu malın geçişi üzerinden sorulduğunda, sadece kaçakçılık üzerinden anlatılan bir hikaye olmaktan çıkıyor. Çünkü kaçakçılık üzerine konuşmaya başladığımızda sadece *kaçak* üzerine konuşabilirsiniz. Oysa kaçak denilen şey o dönem devletin kaçak olarak tabir ettiği bir şey. Üç gün sonra maddeyi kaldırır ve onu artık kaçak olarak tabir etmezse o kaçakçılık kapsamına girmez. Öyle baktığımızda da kaçakçılık tartışılması ve konuşulması ve araştırılması son derece kaypak bir alan oluşturur.

Üç değişken aldım ben: İlk ikisi *sınır* (border) ve *sınır boyları* (frontier). Bu çalışmada dünya literatüründen farklı olarak üçüncü değişkenim *kapılar* oldu. Kapılar bir tür serbest ticaret bölgeleri gibidir. Öte yandan kapılar kenarındakini korumaktan ziyade kendi içinden geçeni resmileştirmeye, meşrulaştırmaya yararlar değil mi. Örneğin, birçok yerin etrafında tel örgü, duvar yoktur. Mesela bazı kampüslerin değil mi? Bazı yerlerin içine kenarlardan çok rahat girilir. Ama kapıdan girmeye kalktığımızda sizin bu girişi meşru kılacak bazı gösterilere ihtiyacımız olur. İki tarafta bir meşrulaşma gerekiyor. Devletler için de vatandaş için de böyle Kenardan değil de, kapıdan girmek için başvurduğunuzda, noktaya başvurduğunuz andan itibaren karşı tarafın da, sizi bırakan tarafın da ortak onayladığı bazı resmiyete, bir meşrulaşmaya ihtiyacımız olacak. Oysa gayri meşru olduğunuzda rahatlıkla çevreden, çeperden hareket edebilirsiniz. O zaman kapılar da ayrıca ele alınması gereken bir değişken oldular benim çalışmamda.

Bu çalışmada sınırın kendisi kendi meşruiyetini yaratan bağımsız bir değişken olarak ele alındı. Sınır pek çok metaforla gizemleştirilir. Aslında son Roboski katliamı meselesinde bunun ne kadar metaforik kullanıldığını gördük. Yani Uludere'deki ve Gülyazı'daki bombalama meselesinden sonra kimileri tüm Kürtlerin kaçakçı olduğunu, kimileri tüm kaçakçıların Kürt olduğunu, kimileri Kürtlerin hep kaçakçı olduğunu, kimileri sınırdaki insanların hep kaçak yaptığını, kimileri ezelden beri kaçığın böyle olduğunu, kimileri zaten bunun devlet destekli olduğunu, kimileri bunun PKK destekli olduğunu vb. yani tüm metaforları gündeme getirdi.

Bütün bu metaforların resme dökülmesi, fotoğraflanması metaforları üstelik son derecede güçlendiren bir durumdur. Bu fotoğrafa dikkatle bakmanızı istiyorum:

Çünkü burada gördüğünüz Nusaybin sınırı. Biraz ilerde bu sınırın gerçek halini göreceksiniz. Bu da gerçek bir fotoğraf. Bu fotoğrafı Atlas dergisinden Şebnem Eraš çekti. Aynı zamanda hukuk antropolojisi alanında doktorasını da yapan Şebnem, Atlas dergisinin fotoğrafçılarından birisi. Yani fotoğraf desteği, görsel destek verdiği için geldi. Sahada ben fotoğraf çekmede başarılı olamadım. Zira ben sınır fotoğrafı çektiğimde bahçe teli gibi çıkıyordu. Fotoğrafların okunmasıyla görselin algıyı ne kadar çarpıtabileceğini, nasıl bozabileceğini görebilirsiniz. Gördüğünüz Nusaybin sınırının kapı geçişine çok yakın bir yer. Sağ tarafta gördüğünüz üç katlı ev Nusaybin'in içinden geçen sınıra en yakın evlerden birisi. Neden bu kadar korkunç? Elbette karanlıkta ve karanlık iması olduğu için. Ama aynı zamanda arada şöyle gördüğünüz, şurada gördüğünüz alanla bunun arasında mayınlı alan olduğu için de korkunç. Şu tellerin neden böyle olduğunu merak ederseniz: Aslında beton eski bir çatal direğe sarılmış, yıllar boyunca üst üste gerilmiş ama bir yandan da habire çalınmış tellerin üst üste birikmesinden ibaret olduğunu da bilerseniz o kadar korkunç değil. Ama bu kadar masum da değil tabii. Arkadaki asker kulesi ve hemen yanında kapıdan karşıya geçiş var.

Sınır şimdiye dek etnisite, güvenlik, stratejik uluslararası ilişkiler, vb. biçimlerde çalışıldı. Yeni dönemin sınır çalışmalarının bir örneği Propaganda filmidir. Bu film yeni dönem sınır anlayışının tipik bir örneğidir: Küresel sistemin sınıra bakışını gösterir.

Öte yandan sınıra sınırı kollayanlar açısından bakış, ulus devletlerin döneminden bakış ise, sınırlarımızın Misak-ı Milli'den bu yana hiç değişmemiş olduğunu iddia ediyor. Bir karış toprak vermemiş, bir karış toprak almamışız bu görüşe göre. Gerçekten sınırlarımız çizildiği andan itibaren sabit midir?

Ben çocukken ilkokul kitaplarında 576786 kilometre karelik bir Türkiye Cumhuriyeti toprağından söz ediliyordu. Üniversite zamanımda ise bu alan büyüdü, 576800 küsur kilometre kareden söz edilir oldu. Bir anda otuz bin kilometre kare almışız. Nasıl, nerden gelmiş? Geçmişte yanlış mı ölçülmüş? Yoksa sınırlarımızda ufak oynamalar mı oldu? Biliyoruz ki sınırlarımızda ufak oynamalar oluyor. Mesela 1932 Ağrı İsyanı'ndan hemen sonra Türkiye, İran ile bir anlaşmaya giriyor ve İran'a saklanmış olan Ağrı isyancılarının Türkiye'ye teslim edilmesi karşılığında, oradaki bir kısım toprağın, Özalp tarafına denk gelen çok verimli bir ovanın, İran'a verilmesini kabul ediyor. Ve bu toprak karşılığında İran, isyancıları teslim ediyor. Sessiz sedasız sınırı orda değiştirmişler. Benzer bir biçimde Yunanistan tarafındaki sınırlarımızda değişiklikler var. Benzer biçimde Nusaybin tarafındaki sınırlarımızda değişiklikler var. Benzer biçimde güneybirlik yapılan pazarlıklar var. Dolayısıyla sınır aslında sürekli değişiyor yasal olarak.

Ancak bu çalışmanın amacı sınırın sürekli değişen yapısını vurgulayarak, sınırın bir kültür alanı olduğu iddiasını yeniden ve yeniden üretmek değil elbette.

Aksine benim amacım, sınırı bağımsız bir değişken olarak ele almakla, devlet-vatandaş dikotomisini tek politik faktör olarak görmeyi eleştirenlere katkıda bulunabilmek. Buradaki ana iddiam şu olacak: Bu iktidar pazarlıklarında devlet ile vatandaş arasında olduğu iddia edilen tek pazarlık alanını, tek iktidarı devlet olarak sınırlama meselesi ne kadar gerçekçi ve güneybirlik pazarlıklar, çeşitli güç odakları, rekabet süreçleri sınırda nasıl işlemektedir ve sınırda vatandaş olmanın devlet ve iktidarla giriştiği pazarlıklar nelerdir?

Sınır çalışmak aslında çepere dikkat çekiyor bir yandan. Yani merkezden dikkati etrafa, çevreye doğru çekebiliyor, Ve ulus devlet üzerinde yeniden konuşma şansı, eski dikotomiye aşarak konuşma şansı elde edebiliyoruz.

Dolayısıyla bu ekonomik antropoloji çalışmasını yaparken sınırda engellenmenin ve sınırdan faydalanmanın antropolojisi üzerine çalıştım.

Şimdi başlıyorum. Cumhuriyetin kuruluşunda, Mustafa Kemal'dan başlayan bir Kantçı coğrafya algısı var biliyorsunuz. İlk kez Kant mekânı sabitliyor, zamanı ezel ve ebed olarak ele alır. Mustafa Kemal'in de "hattı müdafaa yoktur sathı

müdafaa vardır, o satıl bütün vatandır” sözü ve “benim naçiz vücudum elbet bir gün toprak olacaktır ama Türkiye Cumhuriyeti ilelebet yaşayacaktır” sözü, sahiplenilmiş, yerine oturtulmuş bir vatan olduğunu, bu vatanın devletinin Türkiye Cumhuriyeti olduğunu, onun sahiplendiğini, zamanın kronolojik bir biçimde aksa da sonsuzluğu içerisinde bu sabit parçanın, bütün parçanın ama bütün sathın, sadece sınırların değil bütün sathın ilelebet olduğuna dair Kantçı bir coğrafya anlayışının göstergesidir. Oysa mesela yeni dönemde Sinan Çetin’in Propaganda filmine baktığımızda ise, küresel sistemin sınır anlayışını bize yansıtıyor. Örneğin o filmde sınırdan başka hiçbir yer mekân olarak bize gösterilmiyor. Filmdeki tek mekân sınırdır, ne köy gösteriliyor, ne başka kasaba var. Örneğin kahvede herkes bir manzara seyredemiş gibi yüzü sınıra dönük olarak oturuyor, sınırın mekânı bir tiyatro sahnesi gibi tasvir ediliyor, tüm konuşmalar olaylar, hepsi sınır mekânında cereyan ediyor. Devlet ise metaforik olarak imleniyor: Ankara adıyla ve sınırdaki temsilcileriyle imleniyor. Diğer yandan örneğin sınırın çizimi de küresel iddialara uygun olarak gösteriliyor: Bir sabah kalkılıyor ki sınır birden çizilmiş. Oysa çalışmalar, bize, sınır üzerinde çok ciddi pazarlıklar yapıldığını ve sınırın anlamının her dönemde çok farklı olduğunu gösteriyor. 1928’deki sınır, öteki taraf ve sınırdaki vatandaş olmanın anlamları, 1957’den farklıydı.

Ben bu çalışmada beş farklı teknik kullandım. Bunlardan bir tanesi zihin haritaları. İki ilçede öğrencilere harita çizdirttim. Bu çalışma Lynch ve arkadaşlarının 1960’ların sonlarında Londra’da yaptığı bilişsel haritalama tekniğidir. Özetle bir kentin insanların kenti nasıl algıladıklarını anlamayı hedefleyen bu teknik, sonradan ziyadesiyle eleştiri almış ve çok tartışılmıştır. Tüm bu tartışmaları da kullandığım tekniğe dahil ederek, sınırdaki yaşayan gençlerin vatani, devleti, kendi ilçelerini nasıl algıladıklarını öğrenebilmek için bu tekniği uyguladım.

İkinci olarak sözlü tarih yaptım. Sınır, mayın, kadın ve kazanç üzerine sözlü tarih tekniğiyle bilgi topladım. Üçüncü olarak görsel antropoloji tekniği uyguladım ama bunu pek beceremedim. İyi değilim bu konuda, daha öğrenmem gereken çok fazla şey var. Dördüncü olarak yerleşimlerin sosyokültürel analizleri üzerine çalıştım ve beşinci olarak da uzun erimli ekonomik istatistiklere baktım.

Burada 17 köyün kategorilendirilmiş bir dağılımını görüyorsunuz. Kategoriler zaman içinde ortaya çıktı: Örneğin *dümani* (demanen-yerleşik olmak) ile *koçerlik* iki ayrı grup olarak belirdi. Yine ova veya dağ köyü olmak, ağa veya bağıtsız, ahali veya aşiret köyü olmak gibi bazı kategoriler belirdi çalışma esnasında.

Çalışılan Köylerin ve Yerleşimlerin Listesi :

İDİL: Suriye Sınırı

- Kozluca= Suriye sınır üzeri, ağa köyü, önemli bir giriş kapısı, Alakamış'la beraber,
- Pınarbaşı= Suriye sınırı geçiş yolu üzeri, dümani, dağınık aşiret bağları
- Varımlı= Suriye sınırı geçiş yolu üzeri, ahali köyü, dümani
- Yavşan= Suriye sınırı geçiş yolu üzeri, ahali köyü, dümani
- Tekeköy= Suriye sınırı geçiş yolu üzeri, dümani, dağınık aşiret bağları
- Sırtköy= Suriye sınırı geçiş yolu. Güçlü aşiret bağları, eski göçer aşiret, koçer
- Harbak= Suriye sınırı geçiş yolu. Güçlü aşiret bağları göçer aşiret, koçer

NUSAYBİN: Suriye Sınırı

- Kantar Karakolu'na bağlı iki iç köy ve bağıtlılar olarak,
- İki köy (güvenlik nedeniyle adları verilmeyecek)
- Tilkitepe= sınır köyü, ağa köyü

SİLOPİ: Suriye ve Irak sınırı

- Bostancı=Suriye sınırı üzeri, 4 mezrası ile, gevşek aşiret bağları,
- Verimli =Irak ile sınır yolu üzeri, ağa köyü ve geçiş üzeri

CİZRE: Suriye sınırı

- Katran= Sınırdan ilk giriş karakolu, sınır üzeri, eski koçer, yeni yerleşik, aşiret köyü

MİDYAT: Suriye sınırı

- Yayvantepe= Sınırdan 25 km içeride ve geçiş yolu üzeri, ağa köyü
- Şenköy= Arap köyü. Ahali. Suriye sınırı üzeri geçiş hattı

Ne tür sosyal tiplerle görüştüm?

GÖRÜŞÜLENLERİN LİSTESİ

SOSYAL TİPLER (Araştırma alanına girmiş olan ve Görüşülenler):

1. GEÇİME GÖRE:

- ESKİ SIRT HAMALLARI
- REZANLAR
- AĞALAR
- EMANETÇİ
- MAZOT KAMYONU ORTAKLARI
- MAZOT KAMYONU ŞÖFÖRLERİ
- HAM PETROL TANKERİ SAHİPLERİ
- HAM PETROL TANKERİ FİLOSU OLANLAR
- PETROL OFİSİ İŞLETMECİ VE SAHİPLERİ
- KASABA EŞRAFI
- KENT ESNAFI
- KENT TÛCCARI
- PASAJ SAHİPLERİ
- PASAJ KİRACILARI
- ŞİMDİKİ SURİYE HATTININ TÛCCARLARI
- BAVUL TİCARETİ YAPANLAR
- TPIC SORUMLUSU
- ÇİFTÇİLİĞE YENİ GEÇMİŞ OLANLAR
- ESKİ ÇİFTÇİLER
- ASKERDE İSTİHKAMCI OLAN (MAYIN BİLGİSİ)
- GEÇMİŞTE ANILAN KASABA VE KÖYLERDE ASKERLİK YAPMIŞ OLANLAR

2. STATÜ VE YÖNETİM GRUBU:

- İL VE İLÇE İDARİ YETKİLİ
- İL VE İLÇEDE ÜSTDÜZEY EMNİYET SORUMLUSU
- İL VE İLÇELERDE ÜSTDÜZEY SINIR TABURLARI SORUMLULARI
- SINIR KARAKOLU SORUMLU ÜSTRÛTBELİLER
- İÇ KARAKOL SORUMLULARI
- GEÇMİŞTE SINIR TABURLARINDA VE ORDUDA ÜST RÛTBELİ SUBAYLAR
- BELEDİYE BAŞKANLARI
- GÛMRÛK MÛDÛRLERİ
- GÛMRÛK MEMURLARI

3. YERLEŞİKLİK, STATÜ VE LOCALİTEDE TARİH:

- AŞİRET LİDERLERİ
- AŞİRETİN ÖNDE GELENLERİ (RİSPİ)
- BOŞALMIŞ KÖYLERDEN GELEN ESKİ YARI YERLEŞİK ŞİMDİKİ KASABALI
- ESKİ YERLEŞİK KASABALI KÛRTLAR
- YERLEŞİK KASABALI SÛRYANİ
- YERLEŞİK ARAP KÖYLÜLERİ
- YERLEŞİK MAHLEMİ/ MEHELMİ KÖYLÜLERİ
- YERLEŞİK KÛRT KÖYLÜLERİ
- ESKİ KOÇER AŞİRET LİDERİ
- ESKİ KOÇER AŞİRET AĞASI
- ESKİ KOÇER KÛRTLARNDEN KADIN VE ERKEKLER

Burada çeşitli tiplemelere göre ayrılmış listeler görüyorsunuz. Bizim *triangularity* (üçleme) adını verdiğimiz sağlamayı, denetlemeyi, yapabilmek için denetim ögesi olan bazı görüşmeler de bu listeye dahil. Öte yandan hemen her görüşme en az üç saat sürdü ve bazı sosyal tipleri yeterince anlayabilmek için üç yıla yakın zaman içinde bu kişilerle tekrar tekrar görüştim.

Çalışmaya tartışmaya başladığımda, sınırın kaçak ve mal geçiş dönemlerinin ve bunların birikim dönemlerinin Türkiye ekonomisi ile ne kadar senkronik olabildiğini anlamaya çalıştım. Her döneme birer isim verdik görüştüklerimle birlikte. Çok sabrınızı zorlamamak için bugünkü sunumu 80'li dönemlere kadar getirip bırakacağım. Yani üç dönem üzerinden tartışacağım. Bu üç dönemde, sınırın, birikimleri aracılığıyla nasıl bir üretim zinciri oluşturduğunu, bu birikimin hangi sosyal ve siyasal yapılara denk geldiğini ve çevrenin bu yolla merkezi etkileyip etkilemediğini, dahası bunun sınıfsal temellerini tartışacağım.

Şimdi 1928 ile 1954 arasındaki döneme dair konuşmalıyım:

28-54'ü tek bir bölüm olarak alabiliriz çünkü Nusaybin sınırında, İdil sınırında 28'den 54'e kadar sınır oldukça sakin kalmış. Ama nasıl bir sükûnet bu? Bu dönem baskın kategori olarak sınırın kendisinden ziyade duygusu ön plandadır. 1954'e kadar ana geçişler doğal sınır geçişleriyle sınırlı kalmış: Dağ geçitleri, dere yatakları sınırı geçmek için kullanılan yerlermiş. Bu döneme nasıl bir ad verelim diyerek danıştığımında, bir Kürt atasözünde karar kıldılar: *Ji bo nevse, di ke vi hevsa* yani *keçiyi yardan uçuran bir tutam ottur* atasözü bu dönemi en iyi anlatan söz oldu.

28 ile 38 arası çok ciddi bir kıtlık dönemi. Ağalık sistemi var köylerde. 54'e kadar bir tek çift bir tel var. Mayın falan yok. Çok seyrek pusu var. Bu dönemde ne gidiyor diye baktığımızda: Tütün gidiyor, palamut gidiyor. Palamut çok, meşe palamudu; mobilya yapıyormuş. Pekmez gidiyor. Kesilmiş ağaç, lata gidiyor, biraz işlenmiş kereste gidiyor. Ne geliyor? Yarı mamul mal geliyor: Gaz, tuz, sigara kâğıdı, ampul, lamba geliyor. Sırtta getiriliyor ve mal en yakın kasaba veya yakındaki biraz daha büyük bir köyde satılıyor. Malın kullanım değeri yüksek ama değişim değeri düşük. Ağa getirilen maldan çok cüzi bir pay alıyor.

Köylerde etnisitenin, mezhebin, dinin, ağalık, aşiret sisteminin ortak geçişi sağlayıp sağlamadığı üzerine bir çalışma yaptım. Yani acaba Süryaniler Yezidilerle birlikte geçiyorlar mı karşıya? Hangi köy üstünden geçiyorlar? Acaba geçiş yolunun üzerinde bir Koçer köyünün olmasına mı dikkat ediliyordu yoksa Demanen olmasına mı dikkat ediliyordu.? Yoksa mesela Kürt olsun da Yezidi de

olsa, ne olursa olsun; veya bizim aşiretten olsun da gibi bir ortaklık mı güdülüyor? Yoksa mezhebe mi bakılıyor? Mesela Nasturilerle Keldaniler acaba, Asiryan Ortodokslarla beraber kaçığa gidiyorlar mı? Yani bu güven meselesi, malı birlikte getirme, tüccarlaşıma meselesi, en önce kimi birbirine yaklaştırdı? Bildiğimiz geleneksel dostluk sistemleri mi kullanıldı kaçığa birlikte gitmek için, ticaretin anonimitesi devreye ne zaman girdi? Bu gibi sorular sordum. Bu geçiş yerlerine kaç kilometre yürünüyordu? Bunu ölçerken de benim muradım şu: Acaba daha yakın bir geçiş yolu olmasına rağmen insanlar güvendikleriyle birlikte geçebilmek için mi yolu uzatıyorlardı? Buna karşın bulgular, en yakın geçiş noktası neredeyse ve kiminle anlaşılabilirse onunla birlikte kaçığa gidildiğini gösterdi. En fazla da 15-16 kilometre yol gidiyorlar bir gecenin içerisinde. Burada gördüğünüz güzergâhlar üzerinde çeşitli mezhepler, dinler, bağıtlılık sistemleri (ağalık, aşiret, ahali köyü olup olmama) ve koçerlik-yerleşiklik gibi pek çok yapının birbiri ile kaçığa gittiklerini gösteriyor. Dolayısıyla burada ancak köylülerin en yakın geçiş noktasını kullanarak ve birbirleriyle anlaşarak sırt hamallığı yaptığı bir yapıyı bulguladım ve buradan birikim sağlanması o dönemlerde 1938'e kadar zor görünüyordu.

Akrabalık bölünmüş ama yani karşılıklı ilişkiler sürüyor. Taziyeye gidiliyor, düğüne gidiliyor. Ama zaten insanlar yoksul ve kıtlık içerisinde. Bunu zor gerçekleştiriyorlar. Küslük ya da ayrışma çok fazla yok. Size bu dönemin sınır duygusu için bir öykü anlatmak istiyorum: Siz hiç karşı devletten su çekiniz mi öyküsünü.

Çalışma sırasında gördüğümüz yaşlıca bir teyze genç gelinlerine şimdilerde kadın olmanın rahatlığını, yeni dönemde kadınlık yapmanın ne kadar kolay olduğunu anlatıyordu.. Gelinler dediler ki şimdi her şey çok daha zor, biz çok yoruluyoruz. Teyze çok sinirlendi, birden hiddetlendi ve *Siz dedi hiç karşı devletten su çektiniz mi? Ne demek o?* dedim. Meğer 38'de ilk sınır teli çekildiğinde bu köyün kuyusu karşıda kalmış. Sabah gidiyorlar bu sudan alıyorlar geliyorlar. Akşam da gidiyorlar geliyorlar. Evde su bitince çocuğu yolluyorlar karşıya. Suyu alıyor geliyor. Ama elbette bir eziyet var. Çünkü geçişte ne de olsa bir kapı kalkıyor, kapı iniyor. Neden karşıya geçmek zorunda olduklarını her seferinde izah etmek zorundalar. Ayrıca günlük tarım geçişi de var: Sabah pasavanla geçiş yapılıyor. Arazi sürülüyor, akşam dönülüyor. Ama gene de bu teyze karşıda bir devlet olduğunu ve kendisinin başka bir devletin vatandaşı olduğunu biliyordu. Yani bunun bir devlet aşmak olduğunu, devletlerin farklılaştığını biliyordu. Ve kuyunun karşıda kalması onun için günlük eziyetine ayrıca eziyet eklenmesi anlamına da geliyordu.

1936'da Suriye karşı taraftaki mallara el koyuyor. Bedeli için kimi ödenmedi, kimi mal karşılığı ödendi diyorlar. 38'de sınır yeniden düzenleniyor. Burada iki devletin birbirleriyle giriştiği zıtlaşmanın çok ciddi etkisi var ve karşıda kalan Kürtler ve bu tarafta kalan Kürtler kendi etnik havuzları üzerinde karar vermeye zorlanıyorlar. Türkiye'de kalma ve ayrılma kararını vermeleri için köylerde oylama yapılıyor: Örneğin Durakbaşa köylüleri *Biz evet/hayır yaptık* dediler. Bu kalma ve gitme kararları da ayrıca daha sonraları egemenlik alanları ve devletle girişilen vatandaşlık pazarlığında ciddi bir kazanç olarak görülmekteydi.

Kadınlara baktığımızda savaş sonrası dulları var. Hıristiyan nüfusun ardından kalan kadınlar var. Yani Ermeni tehciri ve bu yol üzerindeki geçişler sırasında kalan kadınlar, karşıda kalan kadınlar var. Ama henüz sınır dulları kategorisi yok. Çünkü sınır henüz üzerinde hareket edilebilen bir mekan olarak işliyor ve sınır ölümleri çok nadiren oluyor. Ne zamana kadar? 52'ye kadar. Yani Türkiye yeşil kuşağın bir parçası olmaya karar verdiğinden itibaren, 52'de birdenbire sınır yükselmeye başlıyor ve *nerden incelirse ordan kopsun* dönemi olarak adlandırdığım dönem başlıyor ve 1952'den 75'e kadar bu dönem devam ediyor.

1952- 1975 Dönemi

Sınır 1952'de önce tek sıra sonra iki sıra telle kapatılıyor. Büyükçe sınır köylerine birer sınır karakolu yapılıyor. Sınır tek sıra mayınlanıyor, iz çizgisi dediğimiz sürülü arazi, iz arazisi açılıyor.

Bu dönemde giden mallarda azalma ve giderek artan biçimde karşıya boş giderek, tüccarın ısmarladığı malı getirme başlıyor. Götürülen mallar artık çok yok bu dönemde. Yani mayın konmaya ve sınır tehlikeli falan olmaya başladıktan itibaren gelen malın karakteri birden değişiyor. Mal kıymetleniyor artık. Can kıymetlendiği için değil ama. Malın kendisi kıymetlendiği için. 1952 ile 1975 arasındaki bu dönemde, sınırın giderek bir üretim aracı haline gelmeye başladığını görüyoruz: yeni dönemde sınır insanları giderek sınır hamalı haline gelmeye başlamıştır. Zira her iki taraftaki yerel tüccar, özellikle Beyrut'un çeşitli mallar için önemli bir pazar halini almasıyla birlikte, Halep ve Beyrut'tan mal getirmekte ve her iki tarafta da satmaktadır.

Bu dönemin sosyal kategorileri içinde *pasaj sahipleri ve rezanlar* belirdi. 1954'den itibaren her elli kilometreye bir gözetleme kulesi dikilmiş.. Ana geçiş yolları üstüne birer karakol kuruluyor ve köyler bu karakollara üzüm salkımı biçiminde bağlanıyorlar. Bu karakol önleri geçiş yeri haline geliyor ve karakollar köy adlarıyla adlandırılırken, geçiş yollarına da bu karakolların adı veriliyor: *94'den geçtik* (94 no'lu sınır taşının önünden), *Cuva'dan geçtik* gibi. Bazı ağa köyleri hem geçiş yeri üzeri hem de ağanın koruması altında olduklarından, mal

giderek bu köylerde toplanmaya başlıyor. Bu karakollarla anlaşılan, malı toplayan, hisseleri bölüştüren, sınırdaki mayınları söküp, sınırı geçmek için pazarlığa giren bazı gözüpek insanlar belirmeye başlıyor sosyal tip olarak: *Rezan* diye. Bunlar mayını söküyorlar, askere rüşvet veriyorlar, pazarlığını ediyorlar, ağayla komisyonda anlaşılıyorlar. Sınırdaki eğer vurulan olursa, bütün bunlara rağmen, çünkü bazen anlaşılan ekip çıkmıyor. Bazen ekip değiştiriliyor. Bazen birbirlerini ihbar ediyorlar. Eğer sınırdaki ölen olursa onun parasını, karısına, dul kalan karısına getiriyorlar, eğer cesedi getiremezlerse. Eğer cesedi de parayı da getiremezlerse daha sonra ceset köye getirildiğinde alınmak üzere onun parası damağınaya yapıştırılıyor, ağzının üstüne konuyor ki karısı o parayı oradan alabilsin diye. Bu dönemde ticaretin ilk izleri yavaşça belirmeye, iş ilişkileri, sınıra gitmenin kıyafetleri, vb belirginleşmeye başlamıştır.

Bu dönemde belirgin öge hem sınır (border) hem de sınır boylarıdır (frontier). Ancak bu sınır boyları 1950'lerden sonra ta Maraş'a kadar uzanmış. *Kırmızı koyun dönemi* olarak adlandırılan dönemde örneğin, karşıda koyun etinin fiyatları yükselince Türkiye sınırında karşıya geçirilecek koyun bitmiş ve böylece Maraş dolaylarından kırmızı kuyruklu koyun getirilmeye başlanmış. Bir gecede 4-5 bin koyun geçirebilen becerikli rezanlardan söz eden, sınırdaki vurulmanın öykülerini anlatan türküler en çok bu döneme aittir.

Başka neler geliyor: Bakırı bol altın liralara, Suriye'de dikilen ve kumaşı İngiliz olan güzel erkek takım elbiseleri, 70'lerde termoslar, çatal kaşık takımları, porselen, parfüm, valiz, elektrikli mutfak aletleri, battaniyeler, elektrikli motor aksamaları, vb. mamul mallar en çok gelenler. Malın kullanım değeri az olsa da değişim değeri artmıştır. Tüccar malı pasaja indiriyor.

Sınırın Türkiye tarafındaki tüccarın giderek yaptığı birikimi, yine sınır için yatırıma yönelttiğini de görüyoruz. 1970'lerde Kilis, Antep, Nizip ve bu gibi yerlerde hızla açılan kaçakçı pasajları da bunun göstergesidir. Nasılsa sınır kaçağına gidenler sırtlarındaki malı pasaja yükledikleri an, mal aklanmaktadır. Bir eski kaçakçı *Jandarma bizi kovalardı, malı pasaja fırlattık, mal aklanırdı* diye anlattı. Bu durum, kaçağın korunmasında yerel ve ulusal ticaretin, artık büyüyen ve merkezi de içeren bir kar alanı haline geldiğini de göstermektedir. Çünkü 50'lerde sınır ticareti aracılığıyla zenginleşmeye başlamış olan kasabalı tüccar grubu, aslında Türkiye'de yaygın olduğu üzere büyükşehirlerle göç ediyor. Ve onlar zaman içerisinde büyük şehirlerde de buradan gelen kaçak gelirini destekleyerek kendi bölgelerinin oldukça yetkin, kontrol edici, rekabetçi unsurları haline gelmeye başlıyorlar. *Emanetçi* denilen bir sosyal tip ortaya çıkmaya başlıyor.

Emanetçiler aslında kaçakçı pasajlarının kurucuları, ilk sahipleri. 1950 ve

60'ların sınır karakollarındaki işleyiş üzerine anlatılan şöyle bir hikâye var: Genç bir uzman olarak atandığınız karakolda, size *her şeyin ayarlı olduğu söylenerek, bu durumu kabullenmeniz veya gitmeniz için* baskı yapılıyor. Yapılan baskıya dayanamayanlara önerilen yol, her geçiş için alınan rüşvetin (rayiçlidir) tüccarın ya da ağanın bir yakınının elinde birikmesi. Zira paranın nereye yatırılacağı o dönemde büyük bir sorundur. 80'lere kadar orta düzey bir memurun maaşının neredeyse birkaç katının bankada görünmesi mümkün değil. Dolayısıyla bu ya ağanın ya tüccarın akrabası da olmayan ama yakın ve güvenilir bir kişiye emanete bırakılacak. Deniliyor ki *filancaya paramı veriyoruz. Yatırıyoruz. Sen tayin olduğunda ordan paramı alırsın. Komisyon üzerinden*. Paralar yatıyor ama bu emanetçilere dair çok ilginç hikâyeler var. Kimi zaman emanetçi *bana böyle bir şey yatırılmadı* diyor. Kimi zaman *bu kadar yatırdılar* diyor. Kimi zaman hakikaten teslim ediliyor paralar... Ama sonuçta bu emanetçi denilen grup ağadan farklı olarak sadece güvenilir olmasıyla önemli bir likidi, bölgede bulunmayan bir likidi elinde tutmaya başlıyor. Böyle bir grup oluşturuluyor: Komisyoncu grubu. Ve bu komisyoncu grup, kaçakçı pasajlarını ilk inşa edenlerdir. Ismarlama mal sisteminin içerisine giriyorlar ve bu dönemin geçişi birdenbire ortak bazı köylerin, ağa köylerinin mal geçiş ve komisyon pazarlığının yapıldığı yerler olarak belirmesiyle sonuçlanır.

Bu dönemde bir önceki dönemden daha toplu bir network ortaya çıkmıştır artık. Bu dönemde karşıyla ilişkilerin azaldığı görülür: Karşı ile mal geçirmede ilişkiler yine akrabalar üzerinden yapılıyor ama bunu *eğer geçişte bir sorun olursa hesabını Türkiye'de sorabilmek için* yaptıklarını belirtiyorlar. Aksine ticaret işlerinde etnik dayanışma konusu oldukça soğumuş ve aradaki sınırın yüksekliği yükselmeye başlaması en fazla akrabalık ve etnisiteyi vurmuş.

1980'ler ve sonrası

Bu dönemin baskın kategorileri gümrük ve kapıdır. 1980, sınırın en kalınlaştığı, tellerin yenilendiği, kaçağı önleme adına mayınların tekrar tekrar tazelendiği ve en yüksek silah kaçakçılığının, en çok silah kaçakçılığının yapıldığı dönem. Yani genel kanının aksine bu da bize gösteriyor ki kaçak olduğu için sınır konulmuyor, sınır konulduktan sonra kaçakçılık başlıyor. Sınırın kendisi kaçağa neden oluyor. Ve sınır daha kalınlaşırsa, bu vatanın etrafı ne kadar sınırlanırsa sınır ne kadar yükseltilirse kaçağın getirisi ve değeri de o kadar artıyor. Ama bu can değeri ile ilgili olarak değil getirilen malın değeri yükseldiği için. Yani hem sınırın belirsiz biçimde sürdürülmesi ama bir yandan da onun kalınlaşması, onun etkisinin artırılması, getirilen malın değerini getirenler açısından değil satanlar açısından mutlaka yükseltiyor.

Sabrınız için teşekkür ederim.